

ΡΥΘΜΟΣ

Μάθημα 1ο

Μέτρο 2 / 4

Ρυθμός είναι οι διαδοχές των διαρκειών των ήχων και παύσεων μέσα στο χρόνο, σε συνδυασμό με κάποια στοιχεία έμφασης (ισχυρά μέρη) και κάποια στοιχεία χαλάρωσης (ασθενή μέρη).

Είναι παρατηρημένο ότι το ανθρώπινο αυτί, όταν ακούει μια οποιαδήποτε διαδοχή ήχων για αρκετό διάστημα, έχει την ενστικτώδη τάση να τους ομαδοποιεί, δηλαδή να τους χωρίζει και να τους κατατάσσει σε όσο το δυνατό μικρότερα ομοειδή σύνολα.

Στη μουσική η αίσθηση του ρυθμού δημιουργείται τόσο από τη διαδοχή σε ίσα χρονικά διαστήματα τονισμένων και ατόνιστων ήχων ανεξάρτητα από τη διάρκεια τους,

όσο και από μια διαδοχή ήχων διαφορετικής διάρκειας που παρουσιάζονται σε μια σειρά που επαναλαμβάνεται

Ας αρχίσουμε να χτυπάμε ισόχρονα τα χέρια μας παλαμάκια, έτσι ώστε το κάθε χτύπημα να έχει διάρκεια ενός χρόνου (ενός τετάρτου). Δηλαδή:

Ας φανταστούμε τώρα ότι αυτά τα χτυπήματα τετάρτων (♫) επαναλαμβάνονται ανά δύο, έτσι, ώστε το κάθε πρώτο χτύπημα να είναι πιο δυνατό και το δεύτερο πιο σιγανό.

Έτσι:

1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
									
☐		☐		☐		☐		☐	
πιο		πιο		πιο		πιο		πιο	
δυνατά		δυνατά		δυνατά		δυνατά		δυνατά	

Ας προσπαθήσουμε τώρα να χτυπήσουμε τα χέρια μας παλαμάκια, έτσι όπως φαίνεται στο παραπάνω σχεδιάγραμμα.

Με αυτό τον τρόπο δημιουργήσαμε μια περιοδικότητα από ήχους που επαναλαμβάνονται με τον ίδιο τρόπο μέσα στο χρόνο.

Ο πρώτος ήχος είναι πιο ισχυρός (τονισμένος) και ο δεύτερος πιο ασθενής (άτονος).

Το σημείο όπου βρίσκεται κάθε φορά ο ισχυρότερος τονισμός μέσα σ' ένα μέτρο λέγεται ισχυρό μέρος του μέτρου. Το σημείο όπου βρίσκεται κάθε φορά ο ασθενέστερος τονισμός μέσα σ' ένα μέτρο λέγεται ασθενές μέρος του μέτρου.

Αυτή η διαδοχή των δύο ήχων κατά την οποία ο ισχυρός χρόνος (ο πρώτος) εναλλάσσεται με τον ασθενή (δεύτερος) ονομάζεται διμερές μέτρο και το υποδηλώνει ο αριθμητής του κλάσματος του μέτρου (2).

Επειδή ο κάθε χτύπος έχει διάρκεια ένα τέταρτο () , - και αυτό ακριβώς υποδηλώνει ο παρονομαστής του κλάσματος του μέτρου (4) - το μέτρο ονομάζεται 2/4 (δύο τέταρτα).

Προσέξτε όμως, κάτι.

Αν κτυπούσαμε τα χέρια ισόχρονα, χωρίς να τονίζαμε κάθε φορά το πρώτο μας χτύπημα, θα μπορούσαμε άραγε να καταλάβουμε το μέτρο;

Όχι, βέβαια. Αν δεν τονίζαμε κάθε φορά το πρώτο από τα δύο χτυπήματα, θα ακούγαμε απλώς μια σειρά από ισόχρονα κτυπήματα, χωρίς να αναγνωρίσουμε καμία περιοδικότητα ήχων μέσα στο χρόνο. Δε θα μπορούσαμε δηλαδή να αναγνωρίσουμε το μέτρο.

Αν θέλουμε να συνειδητοποιήσουμε καλύτερα τη διάκριση ανάμεσα στο ισχυρό και το ασθενές μέρος του μέτρου, μπορούμε να πάρουμε για παράδειγμα τις τονισμένες και άτονες συλλαβές των λέξεων.

τώ-	ρα
1	2
ισχυρό τονισμένο	ασθενές άτονο

Στις λέξεις π.χ. "τώρα", "πέντε", "τόνος", "πένα", "σκάκι", "στέμμα", "γάμος" κ.λ.π., με τον όρο ότι θα είναι ισόχρονες οι συλλαβές, μπορούμε να αναγνωρίσουμε έναν τρόπο εκφοράς που αντιστοιχεί στο διμερές μέτρο, δηλαδή μια τονισμένη και μία άτονη συλλαβή.

Διμερή μέτρα συναντούμε στα εμβρατήρια.

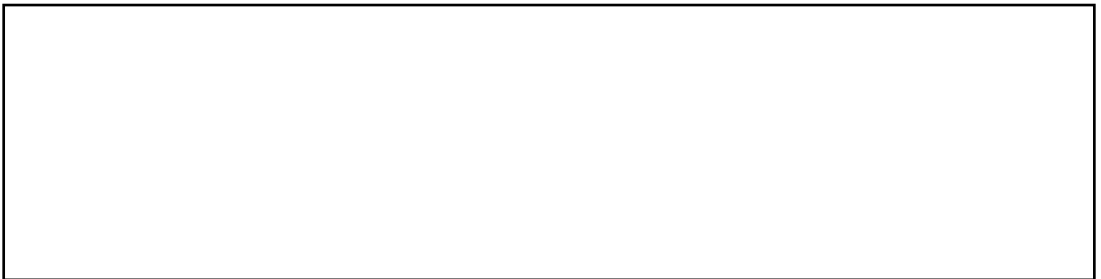
Δραστηριότητα 1η

Ακούστε το εμβατήριο "Ραντέτοκυ", και το εμβατήριο εισόδου από το έργο: "Ο Βαρόνος Ατσίγγανος" του J. Strauss.

Προσπαθήστε, ενώ ακούτε, να χτυπάτε τα ισχυρά και ασθενή μέρη του μέτρου με παλαμάκια δυνατά και σιγανά αντίστοιχα.

Δραστηριότητα 2η

Προσπαθήστε, στον παρακάτω κενό χώρο, να παρουσιάσετε, με το δικό σας τρόπο, σχηματικά, το μέτρο των 2 / 4.

Δραστηριότητα 3η

Τραγουδήστε το γνωστό σας τραγούδι "**Βάρκα στο γιαλό**" και ταυτόχρονα χτυπάτε παλαμάκια στον πρώτο χρόνο και χτυπήματα δακτύλων στο δεύτερο χρόνο.

ΒΑΡΚΑ ΣΤΟ ΓΙΑΛΟ

Μίκης Θεοδωράκης

Πέν - τε πέν - τε δέ - κα δέ - κα δέ - κα α - νε - βαι - νο τα σκα - λιά
για τα δυο σου μά - τια για τις δυο φω - τιές π'ό - ταν με κυ - τά - ζουν
νοιώ - θω μα - χαι - ριές Βάρ - κα στο για - λό βάρ - κα στο για - λό
γλάσ - τρα με ζου - μπού - - - λι και βα - σι - λι - κό

Χωριστείτε σε ομάδες. Η μια ομάδα (Α) χτυπά παλαμάκια και δάχτυλα όπως προηγούμενως και τραγουδά σιγανά. Η δεύτερη ομάδα (Β) λει συνεχεια "ΕΝΑ - δύο", "ΕΝΑ - δύο"...κ.λ.π.. Το "ΕΝΑ" φροντίζει να το λει δυνατά ενώ το "δύο" πιο σιγά. Προσπαθεί το "ΕΝΑ" που λει να ταυτίζεται με τον ήχο από το παλαμάκι και το "δύο" με τον ήχο από το χτύπημα των δαχτύλων της ομάδας Α. Πριν ξεκινήσει η δεύτερη ομάδα να λει "ΕΝΑ - δύο", ακούει αρκετές φορές την ομάδα Α που χτυπά παλαμάκια και δάχτυλα.

ΒΑΡΚΑ ΣΤΟ ΓΙΑΛΟ

Πέντε πέντε δέκα,
δέκα δέκα ανεβαίνω τα σκαλιά
για τα δυο σου μάτια
για τις δυο φωτιές
που όταν με κοιτάζουν
νοιώθω μαχαιριές.
Βάρκα στο γιαλό,
βάρκα στο γιαλό
γλάστρα με ζουμπούλι και
βασιλικό.

Όπως ίσως θα καταλάβατε, το παραπάνω τραγούδι είναι γραμμένο σε μέτρο 2/4 και το κάθε μέτρο του έχει δύο χτυπήματα με αξία ενός τετάρτου το καθένα.

Η ομάδα που πριν μετρούσε "ΕΝΑ - δύο", ας προσπαθήσει τώρα να κινήσει το δεξί της χέρι κάτω και πάνω όπως φαίνεται στο διπλανό σχήμα, ενώ ταυτόχρονα θα μετρά "ΕΝΑ - δύο".

↓	↑
1	2

Προσπαθήστε τώρα όλοι να μετράτε "ΕΝΑ - δύο" και ταυτόχρονα να κινείτε το χέρι σας, σύμφωνα με τον πιο πάνω τρόπο.

Προσπαθήστε να τραγουδήσετε το τραγούδι και, ταυτόχρονα, να το διευθύνετε με το χέρι σας.

Δραστηριότητα 4η

Ακούστε από το κασετόφωνο τα παρακάτω τραγούδια: "Πεντοζάλης", "Κερκυραϊκός", "Πέρα στους πέρα κάμπους". Επιλέξτε κάποιο απ' αυτά και τραγουδήστε το όλοι μαζί. Μήπως μπορείτε να βρείτε το μέτρο αυτού του τραγουδιού; Προσπαθήστε να το διευθύνετε με το χέρι σας.

Μάθημα 2ο

Μέτρα 3/4 και 4/4

Τα μέτρα κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες: στα απλά και στα σύνθετα.

Τα απλά μέτρα είναι: α) διμερή και β) τριμερή

Τα διμερή μέτρα έχουν αριθμητή 2, ενώ τα τριμερή 3.

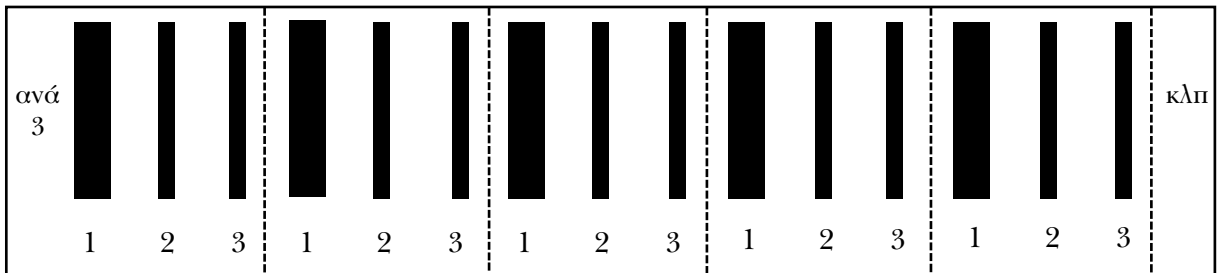
Ας αρχίσουμε να χτυπάμε ισόχρονα τα χέρια μας παλαμάκια έτσι ώστε το κάθε χτύπημα να έχει διάρκεια ενός χρόνου (ενός τετάρτου). Δηλαδή:

Μέτρο 3/4

Ας φανταστούμε τώρα ότι αυτά τα χτυπήματα τετάρτων (♩) επαναλαμβάνονται ανά τρία, και ότι κάθε φορά είναι πιο τονισμένος ο πρώτος χρόνος.

Για τους τονισμένους χρόνους, χρησιμοποιήστε παλαμάκια βαθιά (με τις δύο παλάμες κανονικά) και για τους άτονους χρόνους, παλαμάκια ψιλά (με τα δάχτυλα του ενός χεριού στη παλάμη του άλλου):

Δημιουργήσαμε έτσι μια περιοδικότητα από ήχους που επαναλαμβάνονται με τον ίδιο τρόπο μέσα στο χρόνο.

Αυτή η διαδοχή των τριών ήχων, κατά την οποία ένας ισχυρός χρόνος εναλλάσσεται με δύο ασθενείς ονομάζεται τριμερές μέτρο και το υποδηλώνει ο αριθμητής του κλάσματος του μέτρου (3).

Επειδή ο κάθε χτύπος έχει διάρκεια ένα τέταρτο (♩) - και αυτό το υποδηλώνει ο παρανομαστής του κλάσματος του μέτρου (4) - το μέτρο ονομάζεται 3/4 (τρία τέταρτα).

Στις λέξεις "σήμερα", "πράσινο", "στέλεχος" κ.λ.π. έχουμε την εικόνα του τριμερούς μέτρου, δηλαδή μια τονισμένη συλλαβή και δύο άτονες.

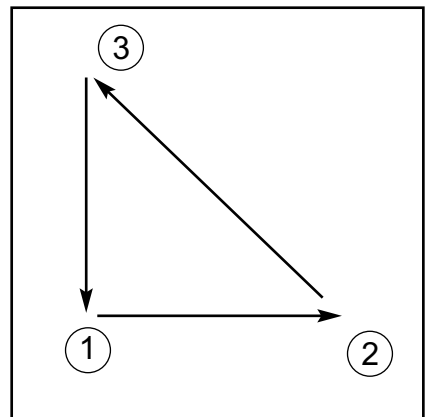
Πρά	σι	νο
1	2	3
Ισχυρό τονισμένο	ασθενές άτονο	ασθενές άτονο

Σε μέτρα που έχουν τρεις χρόνους το καθένα, όπως είναι το μέτρο 3/4, είναι γραμμένοι πολλοί χοροί, που λέγονται βαλς.

Πολλοί συνθέτες έγραψαν βαλς. Πολύ γνωστά είναι τα ωραία βιεννέζικα βαλς του J. Strauss που ονομάστηκε "ο βασιλιάς του βαλς".

Δραστηριότητα 1η

Ακούστε με προσοχή το βαλς του J. Strauss "Ο ωραίος Γαλάζιος Δούναβης". Προσπαθήστε, καθώς το ακούτε να κινηθείτε ελεύθερα με το σώμα σας στο ρυθμό της μουσικής (π.χ. να λικνιστείτε πέρα δώθε). Κάποιοι από σας προσπαθήστε να το συνοδεύσετε με διάφορους τρόπους,

όπως χτυπήματα με τα χέρια (παλαμάκια), με τα πόδια, ή χτυπώντας το στυλό πάνω στο θρανίο κ.α.. Στη συνέχεια, καθώς το ακούτε, κινήστε το χέρι σας κάτω - δεξιά - πάνω (3 ισόχρονες κινήσεις του χεριού) όπως φαίνεται στο παραπάνω σχήμα.

Εκτός από τα βαλς υπάρχουν πολλά χαριτωμένα κομμάτια που λέγονται "Μενουέτα" και είναι γραμμένα σε μέτρο 3 / 4. Αυτά χορεύονταν στις αυλές των βασιλιάδων της Ευρώπης. Οι χορευτές χρησιμοποιούσαν για το χορό τους μικρά βήματα, που στα γαλλικά λέγονται "μενού". Γι' αυτό και ο χορός ονομάστηκε "μενουέτο".

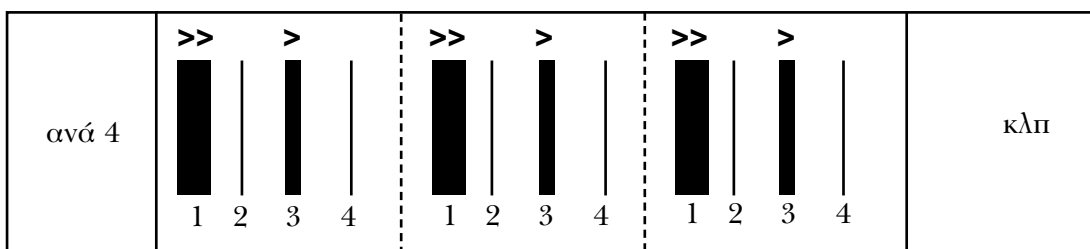
Δραστηριότητα 2η

Ακούστε το Μενουέτο αρ.1 του W .A. Mozart. Προσπαθήστε ενώ το ακούτε να χτυπάτε μια φορά το πόδι σας δυνατά και δύο φορές παλαμάκια, πάνω στο ρυθμό της μουσικής.

Μέτρο 4/4

Προσπαθήστε τώρα χτυπώντας ισόχρονα παλαμάκια (κάθε χτύπημα να έχει διάρκεια ενός τετάρτου) να δημιουργήσετε μια περιοδικότητα ήχων που επαναλαμβάνονται ανά 4, έτσι ώστε το κάθε πρώτο χτύπημα να είναι δυνατό (τονισμένο) και τα υπόλοιπα τρία πιο σιγανά (άτονα).

Ας δοκιμάσετε τώρα να δώσετε δύο τονισμούς στο κάθε μέτρο. Τονίστε το πρώτο (1ο) και το τρίτο (3ο) χτύπημα. Όμως το 1ο να τονίζεται περισσότερο από το 3ο), έτσι όπως φαίνεται στο παρακάτω σχεδιάγραμμα:

Αυτή η διαδοχή των τεσσάρων χτύπων με έναν πρωτεύοντα ισχυρό τονισμό στον πρώτο χρόνο και ένα δευτερεύοντα τονισμό στον τρίτο ονομάζεται τετραμερές μέτρο και υποδηλώνεται από τον αριθμητή του κλάσματος του μέτρου (4).

Επειδή κάθε χτύπος έχει διάρκεια ένα τέταρτο ($\frac{1}{4}$), - και αυτό ακριβώς υποδηλώνει ο παρανομαστής του κλάσματος του μέτρου (4) -, το μέτρο ονομάζεται 4/4 (τέσσερα τέταρτα).

Το μέτρο 4/4 είναι σύνθετο ομοειδές μέτρο.

Τα σύνθετα μέτρα χωρίζονται σε ομοειδή και μεικτά.

Σύνθετα ομοειδή μέτρα λέγονται τα μέτρα που ο αριθμητής τους, διαιρείται δια των απλών μέτρων 2 και 3. Τα μέρη τους δηλαδή, είναι πολλαπλάσια των αριθμών 2 ή 3.

Τα ισχυρά και ασθενή μέρη ενός σύνθετου μέτρου, είναι τα ισχυρά και τα ασθενή μέρη των απλών μέτρων που το συνθέτουν.

Το μέτρο 4/4, αποτελείται από δύο "απλά" διμερή μέτρα (2/4), που συνενώθηκαν δίνοντας το σύνθετο τετραμερές μέτρο. Μάλιστα, στο σημείο της ένωσής τους, πάλι υπάρχει μια κάποια έννοια έμφασης (κάτι ασθενέστερο από το ισχυρό, όχι όμως και ασθενές). Πρόκειται για το ημισχυρό μέρος του μέτρου (ή δευτερεύοντα τονισμό).

κά-	θε	μέ-	ρα
1	2	3	4
Ισχυρό τονισμένο	Ασθενές άτονο	Ημισχυρό δευτερ. τονισμός	Ασθενές άτονο

Δραστηριότητα 1η

Ακούστε πρώτα από τον διδάσκοντα το τραγούδι "Ύμνος της Χαράς" και στη συνέχεια τραγουδήστε το μαζί του.

Ύστερα, συνοδεύετε το με κρουστά όργανα της τάξης. Πάρτε από ένα διαφορετικό όργανο ρυθμού (όπως ταμπουρίνο, ξυλάκια, ντέφι, μαράκες) και συνοδέψτε το τραγούδι στο ρυθμό του, καθώς το τραγουδάτε.

Κατόπιν, χωριστείτε σε ομάδες. Κάποιοι μαθητές (ομάδα Α) χτυπούν μια φορά τα ταμπουρίνα που κρατούν και κάποιοι άλλοι (ομάδα Β) απαντούν με τρία κτυπήματα σε ξυλάκια. Όλες οι ομάδες (Α, Β, Γ) ταυτόχρονα τραγουδούν. Οι υπόλοιποι μαθητές (ομάδα Γ), που δεν κρατούν μουσικά όργανα, μπορούν, καθώς τραγουδούν, να χτυπούν παλαμάκια μια φορά δυνατά και τρεις σιγά, πάνω στο ρυθμό του τραγουδιού.

Δραστηριότητα 2η

Δημιουργήστε ρυθμικά σχήματα (συνδυασμούς ρυθμικών αξιών) σε μέτρο 4/4 και γράψτε τα στον παρακάτω κενό χώρο. Χρησιμοποιήστε για τη δημιουργία των ρυθμικών σχημάτων τις αξίες: ολόκληρο (●), μισό (♩), τέταρτο (♪), όγδοα (♫). Π.χ.

1.	
2.	
3.	
4.	

Παίξτε στα μουσικά όργανα της τάξης (κρουστά με ακαθόριστο τονικό ύψος), τα ρυθμικά σχήματα που γράψατε. Ζητήστε από τους συμμαθητές σας, να προσπαθήσουν να επαναλάβουν κάθε ένα απ' αυτά που γράψατε, αμέσως, χτυπώντας τα με παλαμάκια.

Δραστηριότητα 3η

Χωριστείτε σε ομάδες (Α, Β). Η ομάδα Α είναι τοποθετημένη σε κυκλική διάταξη. Κάθε ένας μαθητής με τη σειρά του (έτσι όπως κάθετα στον κύκλο), παίζει με παλαμάκια ένα ρυθμικό σχήμα 4 χρόνων, χρησιμοποιώντας κάποιες από τις παρακάτω αξίες: μισό (♩), τέταρτο (♪), όγδοα (♫). Αμέσως μετά, η ομάδα Β, χτυπώντας τα μουσικά όργανα που κρατάει, απαντάει, επαναλαμβάνοντας το ίδιο ρυθμικό σχήμα. Ύστερα, οι ομάδες μπορούν να αλλάξουν.

Για παράδειγμα:

Μαθητής ομάδας Α		
Μαθητής ομάδας Β		

Σημείωση: Η ομάδα Β πρέπει να ανταποκρίνεται αμέσως, χωρίς να μεσολαβεί ενδιάμεσα κενός χρόνος.

Μάθημα 3ο

Μέτρο 7/8

Το μέτρο των 7/8 είναι σύνθετο μεικτό μέτρο.

Σύνθετα μεικτά μέτρα είναι εκείνα που ο αριθμητής τους είναι άθροισμα των αριθμών 2 και 3 ή είναι άθροισμα πολλαπλασίων αυτών.

Η διαδοχή των απλών διμερών και τριμερών μέτρων μέσα σ' ένα μεικτό μέτρο μπορεί να είναι σε όλους τους δυνατούς συνδυασμούς.

Π.χ. $7 = (3+2+2)$, ή $7 = (2+2+3)$, $7 = (2+3+2)$.

Βασική μονάδα μέτρησης στα μεικτά μέτρα, είναι κατά κανόνα το όγδοο (♩), και κατά συνέπεια, ο παρανομαστής του κλάσματος των επταμερών μέτρων είναι το 8 (π.χ. 7/8, 5/8 κ.α.).

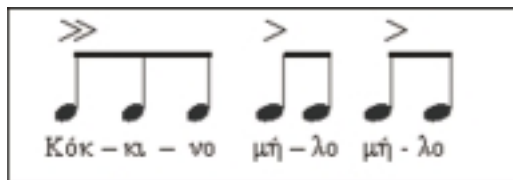
Δραστηριότητα 1η

Προσπαθήστε χτυπώντας παλαμάκια (κάθε χτύπημα να έχει διάρκεια ένα όγδοο) να δημιουργήσετε μια περιοδικότητα ήχων που επαναλαμβάνονται ανά 7. Χρησιμοποιήστε το συνδυασμό (3+2+2) για τη δημιουργία του επταμερούς μέτρου. Γνωρίζοντας ότι τα ισχυρά και ασθενή ενός σύνθετου μέτρου, είναι τα ισχυρά και ασθενή μέρη των απλών μέτρων που το συνθέτουν, ποια νομίζετε ότι είναι τα ισχυρά, τα ασθενή και τα ημιοσχυρά (δευτερεύοντες τονισμοί), στο μέτρο των 7/8;

Παρουσιάστε σχηματικά, στον παρακάτω κενό χώρο, το μέτρο των 7/8 (με ανάλογο τρόπο, όπως στο μέτρο των 4/4).

Δραστηριότητα 2η

Δοκιμάστε να χτυπήσετε με παλαμάκια, τη φράση "κόκκινο μήλο - μήλο" ρυθμικά, έτσι όπως φαίνεται παρακάτω:

Προσπαθήστε, ενώ χτυπάτε με παλαμάκια, να λέτε τη φράση "κόκκινο μήλο μήλο", με τρόπο που να φαίνεται ποιες συλλαβές τονίζονται και ποιες όχι.

Στη συνέχεια, χτυπήστε τα ισχυρά μέρη (1ο , 4ο , 6ο) στο δεξί μηρό με το δεξί χέρι, και τα ασθενή (2ο , 3ο , 5ο ,7ο) στον αριστερό μηρό με το αριστερό χέρι, ενώ ταυτόχρονα λέτε τη φράση "κόκκινο μήλο μήλο"

Δεξιός μηρός							
Αριστερός μηρός							

Χτυπήστε με παλαμάκια ή σε κρουστό όργανο μόνο τις ισχυρές συλλαβές που συμπίπτουν με τον 1ο, 4ο, 6ο χτύπο, ενώ ταυτόχρονα λέτε όλες τις συλλαβές. Π.χ. X= χτυπώ

Δραστηριότητα 3η

Αυτοσχεδιάστε, ανακαλύψτε και ταιριάξτε διάφορα λεκτικά σχήματα, πάνω στο μέτρο των 7/8. Π.χ.

Δραστηριότητα 4η

Τι μέτρα νομίζετε ότι προκύπτουν (διμερή, τριμερή, τετραμερή, επταμερή) από τις επαναλήψεις των παρακάτω λεκτικών σχημάτων (αν κάθε συλλαβή υπολογιστεί ως ένας χρόνος);

- α) άσπρα και μαύρα ρούχα
- β) κάστανο
- γ) έλα να δεις τι κάνω
- δ) άνοιξη
- ε) τώρα θα πάω βόλτα

Για να βοηθηθείτε, επαναλάβετε κάθε λεκτικό σχήμα, τονίζοντας τις συλλαβές που πρέπει.

Δραστηριότητα 5η

Τραγουδίστε το γνωστό σε όλους δημοτικό τραγούδι "Λεμονάκι". Στη συνέχεια, ενώ τραγουδάτε, προσπαθήστε να το συνοδέψετε ρυθμικά με κρουστά όργανα, αυτοσχεδιάζοντας ελεύθερα πάνω στο ρυθμό του τραγουδιού.

Κατόπιν, τραγουδήστε και χτυπήστε τα χέρια σας στους μηρούς, 7 χρόνους ως εξής: 1ος χρόνος: με το δεξί χέρι στον δεξιό μηρό, 2ος και 3ος χρόνος: με το αριστερό χέρι στον αριστερό μηρό, 4ος χρόνος: με το δεξί χέρι στον δεξιό μηρό, 5ος χρόνος: με το αριστερό χέρι στον αριστερό μηρό, 6ος χρόνος: με το δεξί χέρι στον δεξιό μηρό, 7ος χρόνος: με το αριστερό χέρι στον αριστερό μηρό.

Δραστηριότητα 6η

Ακούστε από το κασετόφωνο τα παρακάτω δημοτικά τραγούδια: "Αιγιώτισσα", "Τρία παιδιά Βολιώτικα". Προσπαθήστε να βρείτε το μέτρο αυτών των τραγουδιών.